

Galatians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: nan kimmulug ad Galatia (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan provincia.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 45 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay aat di nangabakan nan homo' Apo Dios hinan Uldin Apo Dios.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan DOCTRINAN di kimmulug an dumalat di nangabakan nan homo' Apo Dios hinan Uldin Apo Dios (1:1-4:31)

Hay introduction hinan doctrinada (1:1-5)

Hay nama"ih nan doctrinada (1:6-10)

Hay panginnilaandah un nepto' nan doctrinada (1:11-4:31)

Hay aat nan ATON di kimmulug an dumalat di nangabakan nan homo' Apo Dios hinan Uldin Apo Dios (5:1-6:18)

Hay atonda ni' ahan ya adida unudon nan Uldin (5:1-12)

Hay atonda ni' ahan ya mi'popohhodanda (5:13-15)

Hay atonda ni' ahan ya abulutoday puntutduwan nan Na'abuniyanan an Lennawa (5:16-26)

Hay atonda ni' ahan ya igohgohanda nan i'ibbada (6:1-5)

Hay atonda ni' ahan ya ibingayandah gina'uda nan muntutdudun dida (6:6)

Hay atonda ni' ahan ya atonday maphod (6:7-10)

Hay atonda ni' ahan ya hukatanday ugalida (6:11-18).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Apostoles^a Paul ti *nahnaga'* ta ul'ulgudo' nan Hapit Apo Dios. Ya bo'on hay

^a 1:1 Hay pohdonan ibaga ya *nahnag*.

taguy namto' ay ha'in, ya bo'on dida goh di dimmalat hi napto'a' ti pento'a' ay Jesu Kristu ya hi Ama tu'un hi Apo Dios an nummahun Jesus ta timmagu. ²Ya an amin di a'agi tu'un wah tun niddum ay ha'in ya middumdan ha'in an munnonomnom ay da'yun ma'amumung hinah nan Provinciad Galatia an mangunud ay Apo Dios.

³Hay pohdo' ya ipadutu' da'yu ya ipalenggop da'yun Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.^b

⁴Inyabulut Kristuy natayana ta way aton di bahol tu'un ma'aliwan, ya ta way atonan mangidat hinan abalanan tu'u ta adi mahapul an middum tu'uh nan nun'appuhy atondan tataguh tun lutad ugwan, ti hiyah ne penhod Apo Dios an hi Ama tu'uh aton Jesus ay dituu. ⁵Hi Apo Dios di ma'alih na'abbagbagtuh mid ah pogpogna! Amen.^c

Nan Nahamad an Tugun Jesus

⁶Pento' da'yun Apo Dios ta way aton Kristun mangipadutu' ay da'yu, mu manoh'aa' ti un na'amtang ya inaliwanyu, at ten unudonyuy nob'on an tugun. ⁷Umannung an adi mabalin an waday nob'on an Nahamad an Tugun, mu waday tagun mangabuliduh nomnomyu ti padahondan pikuwon nan Maphod an Ulgud an hay aat Kristu. ⁸Mu ta'on un da'mi unu nan anghel an nalpud abuniyan di mangul'ulgud hi layah an tugun ta bo'on nan nahamad di ma'ulgud ay da'yu ya olom ni' ya munholtap ad imbelnu. ⁹Ipidwa' an mangali goh ete, ti gulat ta nan tagun hay layah an tugun di ul'ulgudona an bo'on at goh nan inunudyun Tugun an din imbaagmih din hopapnan da'yu ya olom ni' ya munholtap ad imbelnu.

¹⁰Ya ta'on hi unna' adi pohdon hinan tatagun dumalat eten hapito' mu hapito' damdama ti hay pohdo' ya nan pangedenolan Apo Dios ay ha'in. Ya ta'on hi un'u adi ipadenol nan tatagun nob'on di unudonda, ti gulat ta iyunnud'uh nan unudondan nappuhi ta way mangipadenol ay dida ya adi mabalin an ha'in di ma'alih baal Kristu.

^b **1:3** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di pun'apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina ya *ipadutu' da'yu* (unu *charis*) an apngan di iGreece, ya nan netob an inalinay *ipalenggop da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. ^c **1:5** Hene ya hapit di Hudyu, ya hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan*.

Hay Namto'an Apo Dios ay Paul ta Mun'ul'ulgud

(Ac. 9:23-31)

¹¹Hay pohdo' hi innilaonyu, i'ibba', ya nan ulgud an ul'ulgudo' an bo'on hay nomnom di taguy nalpuwana. ¹²Ti aggyu'y enyengngoh hinan tugun di tatagu, ya aggyua' goh intudtuduwan ay dida ti hi Jesu Kristuy nangipa'innilan ha" in hinan Nahamad an Tugun.

¹³Dengngolyuy aat'uh din hopapnah nangunuda' hinan lelehyon di Hudyu ti nidugah di nangipaligligata' hinan tatagun ma'amu'amung an mangunud ay Kristu. Ya impadah'uy abalina' an mangipadinong ay dida ta adida umunud. ¹⁴Ya nahamad di nangunuda' hinan lelehyon di Hudyu ya un din udumnan ni'yibba' an Hudyun nipaddungdah tawon'u, ti nonomnomo' din intugun din a'apumih din penghana.

¹⁵Mu hidin aggyu'y nitungawan ya pepento'a' ay Apo Dios, ya la'tot ya ten inayagana' ta baalona' ay Hiya an dimmalat nan nangipadutu'anan ha" in. ¹⁶Ya ninomnomnan mangipa'innilan ha" in hinan aat di Imbaluyna ta way ato' an mangul'ulgud hinan aatnah nan Hentil. Ya din nangatana ya aggyua' immuy hinan tatagun mummahmah enen na'at ay ha" in, ¹⁷ya aggyua' goh immuy ad Jerusalem an ni'hapit hinan nahhun an a'apostoles ya un ha" in. Ti hay inat'u ya nundapuha' ad Arabia, ya Hiyay nipa'innilaanan ha" in hi aatna, ya la'tot ya numbangngada' goh ad Damascus.^d

¹⁸Ya hidin naluh di tuluy tawon ya immuya' ad Jerusalem an ni'hapit ay Peter, ya ni'hinaa' ay hiyah duway duminggu.^e ¹⁹Mu aggyu'y inah'upan di udumnah din a'apostoles, an anggay hi Jacob^f an hi agin Apu tu'u. ²⁰Hatun inali' ya makulug ti inilan Apo Dios an aggyu'y linayahan heten na'na'at ay ha" in.

²¹Ya din nalpahan hana ya immuya' hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia.^g ²²Mu din tataguh nan Provinciad Judea an ma'amu'amung hinan abablubabluy hidi an mangunud ay Kristu ya aggyuda ni'yin'innilan ha" in. ²³Ti hay inilada ya din dengngoldan inalin din udumnan tatagu ya anggay an inaliday,

^d **1:17** Ac. 9:23-25. Mid mapto' ya na'at hidin 35-38 A.D. ^e **1:18** Ac. 9:26-29. Mid mapto' ya na'at hidin 38 A.D. ^f **1:19** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ^g **1:21** Ac. 9:30-31. Mid mapto' ya na'at hidin 38-43 A.D.

“Henen lala'in nangipaligligat ay ditu'uh din hopapna ya ad ugwan ya ul'ulgudona mahkay nan Maphod an Ulgud an hay aat di Makulug an Tugun an hiyah din pinadahnan ipadinong hidin hopapna!” ²⁴Mu dimmalat nan na'na'at ay ha'in ya hiyay nangipabagbagtuandan Hiya.

**Hay Ni'yamungan Paul hinan Udumnan
A'apostoles ta Nunhahapitda**

2 Unat goh naluh di himpulu ta opat hi tawon^h ya numbangngada' ad Jerusalem, ya nitnud da Barnabas ay Titus. ²Ya man u ay immuya' hidi ti nan nangipa'innilaan Apo Dios. At ni'hapita' hinan numpumpapto' hinan manguud ay Kristuh did Jerusalem. Mu inyohhamin nunhahapit ta impa'innila' ay diday aat di ulgud an ul'ulgudo' hinan Hentil ta innila' hi unda abuluton. Ti adi ay ya ini ya mid hulbin nan ato'ato'! Mu inabulutda. ³Ya din ni'yalin ha'in an hi Titus ya iGreece, at aggyuda linuludan hiyan ipakugit. ⁴Mu waday udumnan ni'yamung hinan himpampun an nangunud ay Kristud Jerusalem an mangibalbalih un dida goh di kimmulug an namhod an makugit hi Titus, mu agguymi inabulut ti unda lopngon di aat di unudonmi ti impogpogmin nangunud hinan do'ol an Uldin di Hudyuh nangunudanmin Jesu Kristu. Mu hay penhoddah atonmi ya ipilitdan unudonmi nan Uldin di Hudyu ta diday ma'unud. ⁵Mu agguymi ahan inunud nan inalida ta nan immannung an Ulgud an hay aat Kristu di minaynayun hi unudonyu.

⁶Unat goh nalpah di nunhahapitanmin na'amung ya ni'hapit ami goh hinan udumnan dida, ya aggyuda ingnguhan din intudtudu'. Diday nabagtun numpumpapto', mu aggyua' nun'od'od hi anabagtuda ti hay punnomnom'u ya numpapaddung di pannig Apo Dios hi tagu. ⁷Mu inniladan endenol Apo Dios nan Ulgudnan ha'in ta way ato' an mangul'ulgud hinan Hentil. Ya umat goh ay Peter ti endenol Apo Dios di Hapitnan hiya ta ul'ulgudona goh hinan Hudyu, ⁸ya dimmalat nan abalinalan Apo Dios ya hiyay nahnagan Peter ta ul'ulgudonay Hapit Apo Dios hinan Hudyu. Ya umat goh ay ha'in ti nahnaga' an mangul'ulgud hinan Hapitnah nan Hentil. ⁹Ya unat goh dengngol da Jacob,ⁱ

^h 2:1 Mid mapto' ya na'at hidin 49 A.D. ti 35 A.D. nin din kimmulugana, at 35 + 14 = 49. ⁱ 2:9 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

ya hi Peter, ya hi John an nan ma'al'alih a'ap'apu an edenola' ay Apo Dios hinan tamu' ya inaliday, "Mi'hina"agi amin da'yu ta un ohay itamuan tu'un hi Apo Dios!" At ni'yamanudan da'min Barnabas. Ya na'abulut an diday muntudtuduh nan Hudyu ta da'mih nan Hentil. ¹⁰Mu hay inalida ya anggay hi atonmi ya igohgohanmi nan nun'awotwot an tatagun niddum ay dida, mu hiyah ne tuwali din ina'inat'u.

**Hay Nangihingalan Paul ay Peter ad
Antioch hinan Provinciadi Syria**

¹¹La'tot ya immalih Peter ay da'mid Antioch.' Ya inhingal'u hiya ti nibahhaw di inatna ¹²ti hay nahhun hi inatna ya ne"ane"an hinan i'ibba tu'un Hentil. Ya unat goh immali daden hennag Jacob^k an nalpud Jerusalem an Hudyu ya immuy nilahhin ta aggyu ne"an hinan i'ibba tu'un Hentil ti bumain hinan Hudyun nahnag. Ti hay ugalida ya alyonday mahapul an mipakugit goh nan Hentil, ti adi ay ya paniawonday middum. At henen inat Peter ya paddungnay unna goh binangngad din Uldin an adi mahapul hi unudon nan mangunud ay Kristu! ¹³Ya an amin din Hudyun i'ibba tu'un wah di ya nabainandah din inat Peter, ya ta"on un hi Barnabas ya niddum an nabainan. ¹⁴Ya unat goh tinnig'un adi miyunnudan nan inatdah nan Nahamad an Ma'unud ya ni'hapita' ay Peter ta donglondan amin, an inali' di, "Hudyu'a, mu bo'on nan Uldin di Hudyuy unudonyud ugwan! Ya anaad mah ta bangngadom din Uldin di Hudyu ta ipilitmun ipa'unud hinan Hentil ta mipakugitda?"

**Hay Abaliwan nan Hudyu ya nan Hentil
an Dumalat nan Pangulugda**

¹⁵Nitungaw ami ta Hudyu ami, at aggyu ami nipaddung hinan Hentil an nabaholan an aggyu nanginnilah aat di nahamad an Uldin di Hudyu. ¹⁶Mu hay pangulugan nan tatagun Jesu Kristuy dimmalat hi nangidinngan Apo Dios an mamohol ay dida, ya bo'on hay nangunudandah nan Uldin di Hudyu. Ta'on un ami Hudyu mu kinulugmi goh hi Jesu Kristu ta way inat Apo Dios an nangidinong an namohol ay da'mi, ya bo'on di

¹2:11 Waday himpulu ta onom an Antioch hidin amatagun Paul, at heten Antioch ya siudad hinan Provinciadi Syria. ^k2:12 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

nangunudanmih nan Uldin di Hudyuy dimmalat, ti mid ah ohah taguh nangidinngan Apo Dios an namohol ay Hiya an dimmalat nan nangunudanah nan Uldin di Hudyu.

¹⁷Gulat ta middum tu'un Kristu ta way aton Apo Dios an mangidinong an mamohol ay ditu'u at mahapul an idinong tu'un mangunud hinan Uldin di Hudyu. Ya aton tu'u ay ya abuluton tu'un nabaholan tu'u an nipaddung tu'uh nan Hentil. Ya umat ay hina at waday mangalih un hi Kristu di dumalat hi abaholan tu'u, ti anggay ay Hiya ya adi tu'u unudon nan Uldin di Hudyu, mu adi ahan umat hina! ¹⁸Mu gulat ta nan tagun mangiponag hinan Uldin di Hudyu, mu la'tot ya binangngadna goh ya hiyah ne panginnilaan hi un way baholna. ¹⁹Gulat ya ipadah'un mangunud hinan Uldin mu mid olog'un mangunud an amin hinan mahapul an ma'unud at milahhina' ay Apo Dios an dumalat nan Uldin. At hiyaat un'u ipogpog an mangunud enen Uldin ta way ato' an middum ay Apo Dios hi mid pogpogna. ²⁰Ya paddungnay unna' ni'yatoy ay Kristuh din nilanhaanah nan krus ti napogpog din nappuhin ugali'. At hay aat di ugali' ad ugwan ya nob'on ti adi umat hidin hopapna ti wada mahkay hi Kristun ha"in. Ya heten balu an ugali' ya dumalat nan panguluga' hinan Imbaluy Apo Dios an nidugah di pamhodnan ha"in. At inyabulutnay natayana ta way pumhoda'. ²¹Ya gulat ta idinong Apo Dios an mamohol hinan tatagun dumalat di pangunudandah nan Uldin di Hudyu at adi mahapul an matoy hi Kristu! Mu bo'on ahan heney dalat di pangidinngana ti hay natayan Kristu! An hiyay dimmalat hi pangipadutu'an Apo Dios ay ditu'u, at abuluto' di pangipadutu'ana goh ay ha"in.

Nan Pangulugan ay Jesus di Aptan ya Bo'on nan Uldin di Hudyu

3 Da'yun iGalatia ya ay nakudang di nomnomyu ti nahamad di na'at an nitudun da'yuh aat di natayan Kristuh nan nilanhaanah nan krus! Mu hihidya damdaman unudonyuy nibahhaw an tugun. ²Un ohay pohdo' hi ibaagyu ta innilao: Hay inatyuh mah ta immalin da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawa? Undan nan nangunudanyuh nan Uldin di Hudyu, unu nan nanguluganyuh nan Nahamad an Tugun an dengngolyu? ³Goh ta umat ayuh na an ay nakudang di nomnomyu? Hay nahhun hi inatyuh ya kinulugyuy abalanan nan Na'abuniyanan an Lennawan mamadang ay da'yu, mu goh ta ad ugwan ya inaliwanyu din na'at ti nob'on di ninomnomyu, ti alyonyuy un ayu okod an mangihamad

hi ugaliyu an dumalat nan pangunudanyuh nan Uldin? ⁴At un mah mid hulbin din na'na'at an nunligligatanyu? Mahapul ahan an waday balul nan ina'inatyu! ⁵Hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, ya inatnan da'yuy adi olog di tagun mangat. Mu hiyah te ibaga': Hay nomnomonyuh dumalat hi nangatana—undan hay nangunudanyuh nan Uldin di Hudyu, unu hay nangunudanyuh nan Nahamad an Tugun an dengngolyu?

⁶Un adya nomnomonyuy na'at ay Abraham, ti hay inalin din nitudo' hinan Hapit Apo Dios ya inalinay,

“Kinulug Abraham hi Apo Dios,
at dimmalat henen pangulugna ya imbilang Apo Dios
hi nahamad di ugalina.”¹

⁷Ya hiyah te panginnilaan tu'u an nan tatagun waday pangulugda ya diday nahamad an holag Abraham. ⁸Ya hidin penghana ya nan Hapit Apo Dios an nitudo' ya impa'innilana an hi awniat idinong Apo Dios an mamohol hinan Hentil an dumalat nan pangulugda. Ti din penghana ya impitudo' Apo Dios nan Maphod an Ulgud, ya imbaagnan Abraham an inalinay,

“He"ay dumalat,
ya an amin nan tataguh tun luta ya iyadaog'uy
pi'taguanda.”^m

⁹Ya kinulug Abraham, at niyadaog din ni'taguana. Ya umat goh hi an amin hinan kumulug ti miyadaog di pi'taguanda.

¹⁰Nan tagun mangipadah hi abalinandan mangunud an amin hinan Uldin di Hudyu ya na'a'alliy amoltaanda an ta'on ad ugwan an ataguda. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“Nan tagun adi munnononnong di pangunudandan
amin hinan impitudo' Apo Dios
hinan liblu an Uldin ya mamoltada.”ⁿ

Mu mid olog di tatagun mangunud an amin hinan Uldin. ¹¹Ya na'innila an mid ah ohah tagun pangidinngan Apo Dios an mamohol ay Hiya an dumalat di pangunudanah nan Uldin di Hudyu. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“Nan tagun waday pangulugna ya idinong Apo Dios an
mamohol ay hiya,
at mi'tagun Hiyah munnononnong.”^o

¹3:6 Gen. 15:6. ^m3:8 Gen. 12:3; 18:18; 22:18. ⁿ3:10 Deut. 27:26.

^o3:11 Hab. 2:4. Heten verse ya mapidwa goh hinan Rom. 1:17 ya Heb. 10:38.

¹²Mu nan Uldin ya adina ituduy aton tu'un kumulug ta way dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“Nan tatagun mangunud an amin hinan Uldin Apo Dios ya diday mi'tagun Hiyah mid pogpogna.”^p

¹³Mu imbo'lan Kristuy bahol tu'u ta way aton tu'un adi mamolta an dumalat di adi tu'u umdaan an mangunud hinan Uldin ta Hiyay hukat tu'un mamolta. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“Han tagun milanhah nan ayiw ya na'idutan.”^q

¹⁴Ya manu ay inat Kristuy umat hina ya ta nan maphod an intulag Apo Dios ay Abraham ya midat goh hinan Hentil an dimmalat nan inatna. Ti umalin ditu'un amin nan Na'abuniyanan an Lennawan intulag Apo Dios hi honogona an dumalat nan pangulug tu'u.

Na'abbagbagtu nan Intulag Apo Dios ya un nan Uldin di Huduy

¹⁵I'ibba', waday ulgudo' hi aat di tulag: Gulat ta nalpah an nuntulag nan duwan linala'i ta pinelmaanda nan nahahapit ya adi ahan mabalin an pa'ion unu udman di udum an tagu. ¹⁶Ya umat hinay inat Apo Dios ay Abraham ti waday intulagnan hiya ya hinan ap'apuna. Bo'on hay a'ap'apunay nangitulagana, ti umat ay hinay nangalina ya do'olda. Mu inalinay un nan ohan ap'apuna ti un ohay tagun hi Kristu.^r ¹⁷Hiyah te aatna ti waday intulag da Apo Dios ay Abraham, ya intulag Apo Dios an inalinay atona. Ya naluh di opat di gahut ya han tulumpuluy tawon^s ya un mitudo' din inyuldin Apo Dios ay Moses, at adi mabalin an pa'ion nan Uldin din intulag da Apo Dios ay Abraham, at adi mitapal nan intulag Apo Dios ay hiya. ¹⁸Mu nan gohgoh an intulag Apo Dios ya gulat ta mahapul an unudon tu'u nan Uldin ta way aton nan intulagnan umannung ya bo'on tulag hene. Mu adi mahapul ti hiyah ne intulag Apo Dios ay Abraham, at hiyah ne gohgohna.

¹⁹Mu umat ay hinay aatna ya alyonyu nin di, “Anaad mah ta nitudo' nan Uldin?” Mu niddum nan Uldin an nitudo' hinan

^p 3:12 Lev. 18:5. ^q 3:13 Deut. 21:23. ^r 3:16 Gen. 12:7; 13:15; 24:7.

^s 3:17 Henen 430 an tawon ya nan ustun tawon. Nan bilang an 400 an nitudo' hinan Gen. 15:13 ya Ac. 7:6 ya ma'alih *round number*.

intulag Apo Dios ta ipa'innilanay aat di bahol ta nangamung madatngan di umalian nan Ap'apun Abraham an din intulagna. Ya okod din a'anghel^t an nangipa'innilah nan Uldin ti wada han tagun nangipa'innilah nan i'ibbanan tatagu.^u ²⁰Mu aggyu hinapul Apo Dios di propetanan mangipa'innilah intulagna ti hinimungnan nangipa'innilan Abraham.

Hay Nunhulbian nan Uldin di Hudyu

²¹Hay itudun nan Uldin ya nan intulag Apo Dios ya adi ahan hin'immuy di itududa ti nun'unnudanda. Mu gulat ta waday na'ahhamad hi niyuldin ta wa ay ta hiyay unudon tu'u ya adi tu'u ahan mabaholan, mu mi'tagu tu'un Apo Dios hi munnononong, at umannung mah an hiyay dumalat hi pangidinngan Apo Dios an mamohol ay ditu'u. ²²Mu adi mabalin hene ti mid ah umat hinah niyuldin, ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“An amin nan tataguh tun luta

ya mid ologdan mangidinong an gun mumbahol.”^v

At hay mahapul ya kulugonda ta abulutunday intulag Apo Dios an midat ay didah un waday pangulugdan Jesu Kristu.

²³Ya hidin hopapna ya hay Uldin di Hudyu ya anggay di innila tu'uh unudon tu'u ta engganah un nadatngan din gutud din nipa'innilaan di aton tu'un kumulug ay Kristu. ²⁴Ya nan Uldin di umat hinan tumungaw^w an nangitudtuduh inat tu'u ta engganah din inalian Kristu. Ya immali ta way inat Apo Dios an nangidinong an namohol ay ditu'un dimmalat nan nangulugan tu'un Kristu. ²⁵Ya ad ugwan di gutud hi panginnilaan tu'uh aton tu'un kumulug, at bo'on mahkay nan Uldin di okod ay ditu'u, ya bo'on goh hiyay mangituduh aton tu'u an umat hinan aton nan tumungaw.

Ditu'uy Imbaluy Apo Dios

²⁶Dumalat nan pangulug tu'u ya inagawit ditu'un Apo Dios ti niddum tu'un Jesu Kristu. ²⁷Ya an amin nan nabonyagan

^t 3:19 Deut. 33:2. ^u 3:19 Hi Moses di ngadana. ^v 3:22 Psa. 14:3.

^w 3:24 Taⁿon un nan imbaluy di nabagtun taguh din penghanad Rome ya waday himbut an tumungaw ay hiya, ya taⁿon un himbut henen tumungaw ya mabalin damdama an mumpapto', ya humingal, ya humuplit hinan ung'ungnga an taⁿon un henen ung'ungnga ya awniat mumbalin hi nabagtun taguh umelgana ya hiyay mumpapto' hinan himbut an din numpapto' ay hiya.

an niddum ay Kristu ya nipaddungdah aat Kristu. ²⁸At mid nun'abhiwan di tatagu an ta"on un Hudyu unu Hentil, ya ta"on un himbut unu bo'on, ya ta"on un linala'i unu binabai ti numpapaddung tu'un amin an gapuh nidduman tu'un Jesu Kristu. ²⁹At ad ugwan an nitulang tu'u mahkay ay Kristu ya ditu'u mahkay di mibilang an holag Abraham an ipa'annungan din intulag Apo Dios.

4 Hiyah te aatna: Nan imbaluy an lala'i ya umat hi himbut di aat nan itaguanah a'ung'ungngana, mu awni ta umilog at adi mipaddung ti boltanonan amin di gina'un amana.^x ²Ti hay a'ung'ungngana ya waday tatagun mannig ay hiya, ya diday manalimun hinan gina'unah engganay un madatngan nan algaw hi pangalyan amanah boltanona nan gina'una. ³Ya umat hina goh ay ditu'u ti hidin hopapna ya paddungnay himbut tu'u ti inunud tu'u din uldin di tataguh tun lutan itang di punhulbiana. ⁴Mu unat goh nagtud din immalian nan hennag Apo Dios an Imbaluyna ya numbalin hi tagu ti tagu goh hi inana, at nitungaw, ya inunudnay Uldin di Hudyu, ⁵ya imbo'lanay bahol tu'u ta way aton tu'un mangidinong an mangunud enen Uldin, ta way aton Apo Dios an mangiyimbaluy ay ditu'u.

⁶Ya hennag Apo Dios ay ditu'u din Na'abuniyanan an Lennawan niyo'odol hidin hopapnan de han Imbaluyna ta miyo'odol ay ditu'u. At Hiyay panginnilaanyuh un da'yu goh di imbabaluy Apo Dios, ya wa adya ta alyon tu'un Apo Dios di, "Ama!"^y ya nan Na'abuniyanan an Lennaway mangipahapit ay ditu'u. ⁷At nob'on ad ugwan ti adi ayu umat hinan himbut ti da'yuy imbabaluy Apo Dios. Ya nan tawid an idat Apo Dios hinan imbaluyna ya idatna goh ay da'yu!

Hay Numanomnoman Paul hinan iGalatia

⁸Din hopapna ya agguyyu innilah Apo Dios, ya mid abalinanyun mangidinong an mangunud hinan numbino'ob'on an annabin Apo Dios an paddungnay da'yuy himbutda. ⁹Mu ad ugwan ya ninomnomyun kumulug ay Apo Dios. Mu bo'on da'yuy ad nomnom hi nanguluganyun Apo Dios ti Hiya. Ya umat ay hina ya goh ta pohdonyun bangngadon an unudon din Uldin di tataguh tun lutan mi'id ahan hulbina ta paddungnay

^x 4:1 Bahaom nan footnote di Gal. 3:24 ta innilaom di aat te. ^y 4:6 Bahaom nan footnote di Rom. 8:15.

himbud da'yu? ¹⁰Hay atonyu ya gahin ahan di ma'unud nan Uldin ti waday paniawonyuh algaw, ya bulan, ya tawon. ¹¹At mun'od'oda' ay da'yu ti umat ay hina at ini ya mid hulbin din ina'inat'un namadang ay da'yu!

¹²I'ibba' an bo'on Hudyu, al'alu'o' da'yu ta ipaddungyuy aatyuh aat'u ti impaddung'uy odol'un da'yu ti imponag'uy ugalin di Hudyu. Ya hidin nidduma' ay da'yu ya maphod ayun ha'in an mi'id di impattigyuh nappuhi. ¹³Ya inilayun din nundogha' ya mid olog'u, at nihinaa' ay da'yu, ya hiyay dimmalat hi hopapnah nun'ul'ulguda' hinan Maphod an Ulgud ay da'yu an hay aat Kristu. ¹⁴Ya do'ol di ligatyun dimmalat din denggoh'u, mu ta'on ya agguya' pinahiw ay da'yu, ya agguya' goh pinakak. Ti hay aat di namhodyun ha'in ya umat hi pamhodyuh nan anghel Apo Dios unu hi Jesu Kristuh un gulat un diday immali. ¹⁵At ma'am'amlong ayuh din nihihinna' ay da'yu. Mu goh ta inaliwanyuh nen na'na'at? Hay inila' ya din wada' ay da'yu ya malgom di hinapul'u, mu gunyu indat. Ti gulat hi un mabalin an anyonyuy matayu ta idatyu ta imata' at inatyu! ¹⁶Mu ad ugwan ya mid mapto' ya alyonyuy unna' ni'bohhol ay da'yu ti din inali' ay da'yuh din hopapnan agguyyu inabulut! Mu makulug heden inali'.

¹⁷Din udumnan tatagun immalin nuntudtudun da'yu ya ongol di panadyo'dan da'yu. Mu adi maphod din inatda ti pohdonday unna' taynan ay da'yu ta way atonyu goh an manadyo' ay dida. ¹⁸Ya maphod hi un da'yu hadyo'on hi un hay amaphodanyuy panadyo'andan da'yu. Ya inila' an maphod hene ti hinadyo'a' goh ay da'yuh din wada' hina. Mu ad ugwan ya nabauy panadyo'anyun ha'in. ¹⁹Ya wan paddungnay da'yu goh di imbabaluy'un pohpohdo'. At munha'it di punnomnoma' ay da'yu an nipaddunga' hinan babain munha'it di putunah puntungawana, ti ay ihunay un da'yuy itungaw'uh imbabaluy'u. Ya ma'at ta nangamung hi unyu u'buhon di aat di ugalin Kristu. ²⁰Ya maphod hi unna' wan da'yud ugwan ta hamado' tun alyo' ti ten unna' ma'a'amuyan an dumalat di aatyu.

Nan Ulgud hi Aat da Hagar ay Sarah

(Gen. 16:1-6; 21:1-21)

²¹Da'yun mamhod an mangunud hinan Uldin ya mid mapto' ya alyonyu nin un hiyay abaliwanyu, ya undan adi ma'awatan ²²nan impitudo' Apo Dios hi aat Abraham an waday duwah

linala'in imbaluyna, mu nan oha ya himbut hi inanan hi Hagar,^z mu hi Sarah an hi inan nan oha ya bo'on himbut.^a 23Ya heden imbaluynah nan himbutna ya nitungaw an umat an amin hinan tatagu. Mu nan imbaluy nan bo'on himbut ya nob'on ti nitungaw an dimmalat nan nangitulagan Apo Dios hinan ommodna. 24At daten duwan binabai ya umat hinan nipa"el ti waday itududa ti dida ya nipaddung hinan duwan tulag. Nan ohan tulag ya hiyah ne nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses hidih nan Duntug an Sinai, ya hene ya nipaddung di aatna ay da Hagar ya nan imbaluyna an himbutdan amin. Ya nan mangunud hinan Uldin ya paddungnay un diday imbalaluy den Uldin, at himbutda ti mid ologdan mangidinong an mangunud. 25Mu ad ugwan ya hay nipaddung eden duntug an wad Arabia ya ad Jerusalem ti nan tatagun den babluy ya mid abalinandan mangidinong an mangunud hinan nob'on an immalin gubilnun di iRome.^b 26Mu wada goh di nob'on an siudad an Jerusalem an ad abuniyan di awadana ti hiyah nipaddung eden ohan babain bo'on himbut, ya paddungnay un hiyah ina tu'u. 27Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“He"an bahig an babai ya umamlong'a!

Ta"on hi unmu aggyu lene'nay aat di puntungawan mu yumagtutu'a ya ma'ato'gaoy'an umamlong!

Ti he"an ninganuy an babai ya awniat dumo'ol di holagmu ya un nan babain ni'hituh nan ahawana.”^c

28Ditu'u, i'ibba, ya umat tu'un Isaac an imbaluy Abraham ti hi Isaac ya niyimbaluy ti hiyah ne intulag Apo Dios. Ya ditu'uy inyimbaluy Apo Dios ti hiyah ne intulagna goh. 29Ya hidin atagun daden linala'in hin'agi ya heden inyimbaluy di himbut ya impaligligatnah de han aginan intulag Apo Dios hidin aggyuna nitungawan. Ya umat goh hinad ugwan ay ditu'u! 30Mu din impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“Hay mahapul ya mipakak nan himbut ya nan imbaluyna

^z4:22 Hi Ishmael di ngadana. ^a4:22 Hi Isaac di ngadana. ^b4:25 Hay kulugon nan udum ya bo'on hay gubilnun di iRome di ulgudonah tu ti nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses hinan Duntug an Sinai ad Arabia. Ti ta"on un heden amatagun Paul ya hihidya damdama nan Hudun mangunud enen Uldin, ya ad Jerusalem di kapitulyun di lelehyonda. At wada anuy nipaddungan nan Duntug an Sinai ya nan siudad ad Jerusalem ti dumalat nan Uldin an un'unudon nan tataguh di. ^c4:27 Isa. 54:1.

ti nan imbaluy di himbut ya adi mi'godwah nan
boltanon nan imbaluy di bo'on himbut.”^d

³¹At hiyaat un tu'u agguay nipaddung hinan imbaluy di himbut,
i'ibba, ti hay imbaluy di bo'on himbut di nipaddungnan tu'u.

Hay Adi Pamangngadan hinan Uldin di Hudyu

5 Pinogpog ditu'un Kristun mangunud hinan numbino'ob'on
an Uldin di Hudyu, at ihamadyu ta adiyu goh bangngadon
an unudon, ta adi da'yu goh paddungnay hubuton.

²Adiyu ahan aliwan tun hapito': Abulutonyu ay di akugitanyu
ta hiyay ma'ahhapul hi unudonyu at mid hulbin nan inat Jesu
Kristun da'yu! ³Ya pa'addonglonyu goh tun alyo' ti nan linala'in
miyabulut an mipakugit ya hay ma'ahhapul ahan hi atonda goh
ya unudondan ami'amin di Uldin di Hudyu. Ti adida ay ya mid
hulbina. ⁴Ya da'yun mangat hina ya padahonyun mangunud
an amin hinan Uldin ta way aton Apo Dios an mangidinong
an mamohol ay da'yu. Mu mid hulbina ti adi ayu pa'unud! Mu
hay pangipadahanyun mangunud ya hiyay mangipabataan ay
da'yun Kristu, at agguay ayu niddum hinan homo' Apo Dios!
⁵Mu indinong Apo Dios an namohol ay ditu'u, at hahalimidon
tu'uy ipa'annungan nan anahamad tu'u ti badangan ditu'uh nan
Na'abuniyanan an Lennawan dumalat nan pangulug tu'u ta
way aton tu'un mamannod enen ma'at. ⁶Ti ditu'un niddum ay
Jesu Kristu ya ta'ongkay hi un tu'u nakugit unu agguay ti bo'on
heney aptan. Mu hay ma'ahhapul ahan ya nan pangulug tu'u an
mipattig hinan pamhodan tu'uh nan i'ibba tu'u.

⁷Hay nahun ya nihamad din pangulugyun Kristu. Mu
ngadan nen tagun nangipadinong hinan inatyun nangunud
hinan Makulug an Ma'unud? Ya hay inatnan nangal'alu' ay
da'yu? ⁸Henen nangituduh inatna ya bo'on hay nalpun Apo Dios
an namto' ay ditu'u. ⁹Ya wada han pangalin umat hi proverb
an alyonay,

“Ta'on hi un itang di bino'bo'
ya pablalonay do'ol hi alena.”

Ya umat goh hinan tagun nappuhuy ituduna ti puhiona goh di
do'ol hi tatagu. ¹⁰Mu niddum tu'un Apu tu'u, at hay inila' ya
pun'ohhoonyuy Nahamad an Tugun hi nomnomyu. Mu tagwan

^d 4:30 Gen. 21:10.

henen tagun mangabuliduh nomnomyu, mu hay inila' ya mamolta hiya.

¹¹I'ibba', gulat ta pi'tudu' hi un mahapul an mipakugit tu'uh nan pun'ul'ulguda' hinan aat di natayan Kristuh nan krus at adi umipabohol nan itudu'. Mu inilayun adi', at hiyanan ten mipaligligata'. ¹²Ya hay pohdo' ya mun'akak an amin nan tatagun mangabuliduh nomnomyu ti umi'ikaydah aat di kugit, at anaad mah ta adida goh mumpaponah?

¹³Mu da'yu, i'ibba', ya pento' da'yun Apo Dios, at adi mahapul hi unyu unudon nan numbino'ob'on an Uldin. Mu ta'on ya hahalepatanyuy atonyu ta adiyu alyon di, "Ta'on hi un malgom di atonmi ti adi mahapul an unudonmi nan Uldin!" Ti hay maphod hi atonyu ya himbabadang ayun dumalat nan pumpopohhodanyu.^e ¹⁴Ti wada han tugun an alyonay,

"Nan pamhodmuh odolmu

ya umat hinay pamhodmuh i'ibbam."^f

Ya heten tugun ya inakamnan amin di Uldin. ¹⁵Ya emayaanyu ti gulat ta umat ayuh nan ahun umana'angngal at hay angunuhna ya mabahibah di pun'u'unnudanyu!

Hay Nangabulutandah nan Puntududuwan nan Na'abuniyanan an Lennawa

¹⁶Hiyah te alyo' ay da'yu: Abulutonyu ay di puntuduwan nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ya adiyu unudon nan laylaydon di odolyuh nappuhi. ¹⁷Ti hay nappuhin ugali ya pahiwon nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya hay pohdona ya pahiwon goh nan nappuhin ugali, at mumbohholdan duwa, at mi'id potonah nomnomonyuh unudonyu. ¹⁸Mu unudonyu ay nan itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa at adi mahapul goh an nomnomonyu nan Uldin.

¹⁹Ma'innilay aat di tatagun mangunud hinan laylaydon di odoldan nappuhi ti lumihog di atonda, ya agaga"ihaw di punnomnomanda, ya mi'halud di udumnan atonday umipabain, ²⁰ya mundayawdah bulul, ya pumalliwda, ya mi'bohholda, ya mi'tututututda, ya umapada, ya mabmabbungotda, ya na'ekkotanda, ya munlahhinda, ya adida abuluton di pohdon di i'ibbada, ²¹ya uma'amohda, ya bumutobutongda, ya atonday nappuhih unda ma'amung an mun'abutong, ya do'ol di udum hi

^e 5:13 Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. ^f 5:14 Lev. 19:18.

atondan laylaydon di odoldan nappuhi. Pinadana' da'yu, at ten ipidwa' ad ugwan ti nan mangat hi umat hina ya adida middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.

²²Mu nan tatagun mangunud hinan itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa ya diday way pamhodna,⁸ ya diday mundenol, ya umanla, ya mehodan, ya ma'ma'ullay, ya ma'ahhimo', ya ipa'annungdan aton di way inalida, ²³ya iyuyaday aton nan i'ibbada, ya topngonday pangatda. Ya mi'iwod Uldin hi mangipawah umat hitun ugali. ²⁴At paddungnay pinatoy nan tatagun Jesu Kristu nan ugalidan nappuhin hay laylaydon di odolda an din inatdah hopapna, ²⁵ya mi'tagu tu'un Apo Dios an dimmalat nan inat nan Na'abuniyanan an Lennawan ditu'u. At hay mahapul ya agamidon tu'u goh di atonan mangituduh nan aton tu'uh tun ataguan tu'u. ²⁶Ya hay maphod ya adi tu'u mumpahiya, ya adi tu'u dumaladalat, ya adi tu'u goh umapa.

Hay Pumbabaddangan Tu'un Hinohha

6 I'ibba', wada ay di tagun mangat hi nappuhi ta na'innila ya da'yun wadan nan Na'abuniyanan an Lennawa ya tugunonyu hiya. Mu ma'ma'ullay di atonyu, ya emayaanyuy panugonyu ti mid mapto' ya mitudul ayu goh. ²Mumbibinnadang ayun hinohhah un way munligligat ti hiyah ne aton nan tagun mangunud hinan Tugun Kristu. ³Ya gulat ta nan tagun mid am'amungit hi inilana mu hay wah nomnomna ya alyonay, "Ha" in di nabagbagtu!" ya un linayahan nen taguy odolna. ⁴Mu hay maphod hi aton nan tagu ya ipanuhnay atonah un maphod unu adi ta maphod ay ya iyamlongna, at adi mahapul an ipaddungnay atonah nan aton di udumna ta way atonan manginnilah un maphod. ⁵Ti way ohaan mahapul an diday okod hi pangatda.

⁶Nan tagun mitudtuduwun hinan Tugun Apo Dios ya maphod hi un umidat hinan wagahnan nidat ay hiyah nan muntudtudun hiya.

⁷Nan tagun mangalih ta'on hi unna aton di nappuhi ta balbaliyanah Apo Dios at mid moltana ya unna linayahan di odolna ti adi mabalin an mabalbaliyan hi Apo Dios. Ti hay aton nan tagu ya hiya goh di lagbuna. ⁸Ti nan tagun nappuhiy ugalina ya milalahhin ay Apo Dios hi mid poggogna, mu nan

⁸ 5:22 Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

tagun mangunud hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna ti hiyah ne idat nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya. ⁹At adi tu'u humigan mangat hi maphod ti hidin gutudna ya waday lagbu tu'uh un tu'u inaynayun an mangat. ¹⁰At wa ay di abalanan tu'u ya aton tu'uy maphod an amin hinan tatagu, ya iyal'alla tu'uh nan i'ibba tu'un mangunud ay Kristu ti hina"ama tu'u ti numpapaddung di pangulug tu'u.

Hay Angunuh di Nuntugunan Paul hinan iGalatia

¹¹Tigonyuy aat di intudo' di ngamay'u ti o"ongol di tudo'na!^h

¹²Nan tatagun mamhod an mangipa'innilah aat di amaphodanda ya ipattigday aat di pangunudandah nan Uldin, ya diday mamilit ay da'yu ta mipakugit ayu. Ya manu ay atonday umat hina ti tuma'otdan ma'abohlan hi unda itudu an hay abaliwan di tagu ya nan natayan Kristuh nan krus. ¹³Ya ta'on un danen nakugit ya adida unudon an amin nan Uldin ti hay pohdonda ya anggay ya ta mipakugit ayu ta way atondan mangiyamlah atonyun mangunud hinan ipilitdan Uldin. ¹⁴Mu ha'in ya mid udum hi ehdol'uh iyamla' an anggay nan natayan Apu tu'un hi Jesu Kristu. Ti dumalat nan natayana ya paddungnay ni'yatoya' ay Hiya, at umat tu'uh nan natoy ti adi tu'u mahkay elan di pangunudan tu'uh din inunud tu'uh din hopapna an unudon nan tataguh tun luta, ya adida goh elan di umunudandah nan unudon tu'u. ¹⁵Ya ta'on un tu'u mipakugit unu adi, ya bo'on hene aptan ti hay mahapul ya hay nanublian Apo Dios hi ugali tu'u. ¹⁶Ya an amin di tagun mangunud eten Tugun ya hay pohdo' ya umanlada, ya hom'on Apo Dios dida, ya ma'at goh an amin hinan tatagun Apo Dios.

¹⁷Hay angunuh hi alyo' ya da'yun mangalih mahapul di malka ya adia' paligaton ti ihtu goh di malka' an bekrat'un dumalat nan nipaligligata' an hiyay nahamad an panginnilaan hi unna' baal ay Jesus.

¹⁸I'ibba', hay alyo' ya hom'on da'yun amin ay Apu tu'un hi Jesu Kristu. Amen!ⁱ

^h 6:11 Manu ay o"ongol di tudo'na nin ti nakapuy di matana (Gal. 4:15).

ⁱ 6:18 Bahaom nan footnote di Gal. 1:5 ta innilaom di aat ten hapit di Hudyu.